

*Podzim
2019*

Katalánská současná próza I

DOSSIER DE TEXTOS
ELENA CASAS CORTADA

1. El final del Noucentisme i les avantguardes

Un enemic del Poble

NOM. 9: DESEMBRE 1917
(IV DE LA ERA DEL CRIM)

FULLA DE SUBVERSIÓ ESPIRITUAL

REDACTOR EN CAP:
J. SALVAT PAPASEIT

COLUMNA VERTEBRAL: SAGETA DE FOC

LLUITA × BELLES GESTES I ACCIONS: eterna espiral vers l'Infinit.

VICTORIA

VOLUNTAT × UN DESIG BOIG DE CÒRRER: i córrer sempre als cims, així com fuig la cèrvola.

JOVENTUT

Un jaç arran de la carretera
per als vells i els qui cauen.
— NO HI VOLGUEU SABER RES.
Si acàs,
que ells mateixos s'aixequin.

Hi ha un HOME a la presó,
dels qui avençaven:
JUNTEU-VOS,
treieu-li l'embarràs que li oprimeix les mans.
PERQUÈ FACI CAMÍ.

Al desencoratjat no l'atieu.
Ni al fanàtic
absurde.
Deixeu-los barallar;
que es destorbin ells sols.

Experiència,
moral,
sistemes de govern,
sistemes filosòfics,
rel·ligions:

SOFISMES

Sofismes els sofismes per als qui només veuen amb els ulls del cervell.

Mes...
si cal governar i dirigir,
agafeu una tralla.
Vos estimaran més i àdhuc obeiran.
— NO VOLGUEU GOVERNAR.

Amunt! Amunt!
Encara més...
A on anem? No és bo preocupar-se'n.

Ara ha sortit del niu un oronell.
— AIXÓ JA ÉS UN CAMÍ.

SEMPRE AMUNT!!

SAGETA DE FOC

J. SALVAT PAPASEIT

“Comuna vertebral: sageta de foc”, Salvat Papasseit (1919)

SINGULAR NARRACIÓ

Jo acabava de llançar mon bitllet quan l'inspector, bufat, em refusà l'escusa: calia abonar de nou el trajecte.

Contra el costum fou ell mateix qui em lliurà rebut: un manyoc de bitllets multicolors em floria de sobte entre mans mentre l'inspector em befava amb cadència perquè distingís el meu.

Son esguard, voraç, em xuclava les rels del cabell i em sentia per moments esdevenir calb; hauria llevat mon braç en actitud d'amenaça si la fúnebre sensació de tenir-lo amputat no m'hagués aturat la voluntat sota aixella i enterbolit mon seny

el qual s'obstinava a agrandir una llàntia groga que mon inspector llua arran mateix d'un botó amb imatgeria d'ex volo.

El vehícol, un tram d'imperial, era en aquell moment sense passatgers; jo que el sabia tot ocupat en fui sorprès i hauria jurat que no havíem fet cap parada.

S'inicià una angoixa que m'anegà del tot en adonar-me que mancava el conductor i que el trajecte que recorriem m'era desconegut: només tres xiprers de prop de l'estació de Gràcia foren copsats de llisquentes però desplassats del tot.

Totduna, l'inspector canvià son esguard obsessionant en tendror complaent i jo era gosat d'agraïr-li ho quan me sobtà la seva figura: duia barba i jo podia assegurar la seva cara rasa en aparèixer-se'm; em conhortà el veure que usava rellotge-brassalet i uns botins la color dels quals ni escolant la memòria entre celles puc precisar.

Parà el vehícol i l'esma em va empènyer a baixar: vaig intentar de fer-ho primer, quan, l'inspector, m'allissonà la ineducació tot pulsant un piú automàtic que abaixà l'estreb a una profunditat que m'impossibilitava el salt.

Llunyats del lloc d'atur, vaig esguardar endarrera i vaig adonar-me que en aquell paratge no hi havia instal·lació tramviària de cap mena: el tram, sense rodes, amb la carrosseria esbotzada i el trolley malmès, tenia l'aspecte de fer anyades a desdir que es podria sobre l'areny a l'embat del temps.

Arribats al peu d'una alzinera, mon inspector, reprenent aquell esguard que impossibilitava un refús, m'obligà a cenyir damunt la cara viva un cilici: creguí en mon pròxim traspàs.

En mig d'un turment afrós, VAIG ENDEVINAR que les pues, cares als penitents, havien estat substituïdes hàbilment per lletres d'acer reblat del caràcter de les que en els catàlegs de fundició tipogràfica se senyalen *titulars grotesques*, i LLEGIA, closos els ulls, però a través les ferides sagnoses, un poema de Ramon Rucabado.

M'anegà una suor amarga com si a mos vint anys m'obliguessin davant la vida escarlata a una actitud a la Remy de Gourmont.

La bromera que em donava el martiri esdevenint depilatori formidable esquitxà la cara del meu butxí i el xollà del tot: em trobava davant per davant del poeta López-Picó el qual, esglaiat d'esser descobert en son crim, submergí el braç en un glop enorme de fosca que s'escorria entorn nostre, emmascarant-se'n la mà per embrutar-se'n la cara i disfressar-la.

El vaig esguardar fit a fit i restà èrtic: amb l'ull esquerre projectava a tot mon damunt una fredor que em glassava els ossos fins a l'esgrunament; l'ull dret es feu escorredís de gairell, i, desprenent-se de l'òrbita s'allunyà a través de l'horitzó i espia per ciutat si el poeta Folguera havia estat testimoni de ma crudel tortura.

Confiat que el crim romania secret, l'ull miraculós, magnificat per les esplendors del Pecat Secret, aparegué altre cop a mon obir; hesità entre les branques d'un roure soberg i s'enfilà amb un llampagueig a cada moment més viu vers al firmament estel·lat.

El poeta havia desaparegut del meu davant; una lleu latícia m'endua amb cordialitat; el cilici s'havia després del meu cos i una benaurança m'afluixava el cor.

L'ull de l'ex inspector era un estel més, d'un guspireig insòlit, destil·lant una mel que m'amorosia el llavi i que, socarrimant el fil de la meva memòria, em divinitzava mentre jo, en regraciament, entonava els més bells cantars de Schahrazada.

J.-V. Foix

“Singular narració”, J.V. Foix (1918)

Manifest groc

Per Dalí, Gasch, Montanyà

Del present MANIFEST hem eliminat tota cortesia en la nostra actitud. [...]. La transigència o la correcció condueixen als delinqüents i lamentables confusionismes de totes les valors, a les més irrespirables atmosferes espirituals, a la més perniciosa de les influències.

Exemple: «**La Nova Revista**». La violenta hostilitat, per contra, situa netament les valors i les posicions i crea un estat d'esperit higiènic.

HEM ELIMINAT	tota argumentació	Existeix una
HEM ELIMINAT	tota literatura	enorme biblio-
HEM ELIMINAT	tota lírica	grafia i tot l'es-
HEM ELIMINAT	tota filosofia a favor de les nostres idees	forç dels artistes d'avui per a suplir tot això.
VIVIM	una època nova, d'una intensitat poètica imprevista.	
EL MAQUINISME	—antítesi del circumstancialment indispensable futurisme— ha verificat el canvi més profund que ha conegut la humanitat.	
UNA MULTITUD	anònima —antiartística— col·labora amb el seu esforç quotidià a l'afirmació de la nova època, tot i vivint d'acord amb el seu temps.	
	UN ESTAT D'ESPERIT POSTMAQUINISTA HA ESTAT FORMAT	
ELS ARTISTES	d'avui han creat un art nou d'acord amb aquest estat d'esperit. d'acord amb llur època.	
	ACÍ, PERÒ, ES CONTINUA PASTURANT IDÍLLICAMENT	

PER NOSALTRES Grècia es continua en l'acabat numèric d'un motor d'avió, en el teixit antiartístic d'anònima manufactura anglesa destinat al golf, en el nu, en el *music-hall* americà.

ANOTEM que els concerts, conferències i espectacles corrents avui dia entre nosaltres, acostumen a ésser sinònims de llocs irrespirables i avorridíssims.

PER CONTRA nous fets d'intensa alegria i jovialitat reclamen l'atenció dels joves d'avui.

HI HA el cinema

HI HA l'estadi, la boxa, el rugbi, el tennis i els mil esports

HI HA la música popular d'avui: el *jazz* i la dansa actual

HI HA el saló de l'automòbil i de l'aeronàutica

HI HA enciclopèdies d'una erudició extraordinària

HI HA la ciència en una gran activitat

DENUNCIEM la manca absoluta de joventut dels nostres joves

DENUNCIEM la manca absoluta de decisió i d'audàcia

DENUNCIEM la por als nous fets, a les paraules, al risc del ridícul

DENUNCIEM el sopor de l'ambient podrit de les penyes i els personalismes barrejats a l'art.

DENUNCIEM l'absoluta indocumentació dels crítics respecte l'art d'avui i l'art d'ahir

DENUNCIEM els joves que pretenen imitar l'antiga literatura

DENUNCIEM l'arquitectura d'estil

DENUNCIEM els pintors d'arbres torts

FINALMENT ENS RECLAMEM
DELS GRANS ARTISTES D'AVUI,

DINS LES MÉS DIVERSES TENDÈNCIES I CATEGORIES:

PICASSO, GRIS, OZENFANT, CHIRICO, JOAN MIRÓ, LIPCHITZ, BRANCUM, ARP, LE CORBUSIER, REVERDY, TRISIAN TZARA, PAUL ÉLUARD, LOUIS ARAGÓN, ROBERT DESNOS, JEAN COCTEAU, GARCÍA LORCA, STRAWINSKY, MARITAIN, RAYNAL, ZERVOS, ANDRÉ BRETON, ETC., ETC.

➤ *Manifest*: escrit en què es manifesta alguna cosa, especialment declaració escrita en què un govern, partit polític, etc., explica públicament els seus propòsits.

➤ *Transigència*: concessió en allò que és objecte de litigi, de contesa, etc., a fi d'arribar a un acord, a un arranjament.

➤ *Delinqüentent*: s'aplica a aquelles persones que es desfan per poca cosa que els acazoare.

➤ *Jovialitat*: qualitat d'aquell que té un caràcter alegre, que és amic de l'alegria.

➤ *Sopor*: somnolència, adormiment.

“Manifest groc”, Salvador Dalí (1928)

DIARI 1918 (fragments)

M'assegurava que eren dos-cents els joves del poble que tenien un cavall negre com el meu. Però vaig espiar, una a una, llurs estables i vaig comprovar el seu engany. Les estables són buides i són buides les cases. Al poble només hi som jo i el meu cavall que errem de nit i de dia pel laberint de les seves ombres. Quant a Gertrudis, és ben morta al fons de l'abisme on la vaig precipitar. ¿O és que tants de milers d'estels que guspiregen en la negror celeste no exalten la joia de la meva solitud?

Et vaig sorprendre quan el teu nou amant et donava un estoig magnífic. No era, però, un estoig: era un llibre; ni era tampoc el teu amant ans jo mateix que et regalava una capsa de tubs d'aquarel·la amb les colors de l'iris.

Que hagin aparedat portals i finestres; que dalt de la torre no onegin banderes; que les algues en créixer monstruoses cloguin els passatges; que els arbres per damunt els murs s'estenguin en rares floracions vermelles i que tots els carrers donin a la mar abocats en esculls temibles; que els cavalls siguin a mos i senyors de la meva vila i s'hi passegin impúdicament nus; que els ocells s'occeixin en topar amb el cel arran de sostre; que el cel sigui només un trist miratge de la mar. ¿Què em pot sorprendre si avui he vist saltar de cop els lloms dels meus llibres i he descobert la putrefacció cancerosa que destrossa llurs entranyes?

J.V. Foix

2. La novel·la de 1925 a 1939

ENCARA AQUELL SABÓ, UNA ALTRA VEGADA

Baixà per les escales de la casa. ¿Qui dimoni es deu haver entretingut guixant totes les parets amb mistos? Com si ho haguessin fet per aposta. Una olor espessa de greix fan sempre aquests tallers. La tebior d'aiguacuit a cal Thom a la porta del costat quan jo hi era.

Es tragué el mocador per eixugar-se el nas. Llimó-de-citron? Ah, el sabó que m'hi he posat. Encara el perdré en aquesta butxaca. Tornà a embutxacar-se el mocador, es tragué el sabó i se'l desà a la butxaca del darrera que botonà seguidament.

Quin perfum gasta la seva muller? Encara podria passar per casa: tramvia: alguna cosa que m'he descuidat. Només per veure abans de vestir-se. No. Aquí. No.

Un sobtat xisclat de rialles sortí de l'oficina de l'Evening Telegraph. Ja sé qui és. Què passa? Hi entraré un minut per telefonar. És el Ned Lambert.

Entrà pausadament.

Fragment d'*Ulisses* (1922, James Joyce), traducció de Joaquim Mallafré

LAURA A LA CIUTAT DELS SANTS (fragment)

[...]

- És clar —respon la Teresa anant cap a la porta—, entretant baixaré una estona a la cuina amb les noies, que ja és fosc i encara no hem dit el rosari.

S'atura un moment per escoltar la resposta de la Laura. És un toc de prova, per saber si la cunyada ho deixarà estar tot a fi d'anar amb ella a complir el seu deure de persona de bé. Però la Laura desempaqueta un barnús de color de rosa; i li respon distretament:

- Així, mentre esperem en Tomàs, escriuré a la meva cosina Maria per fer-li saber que ja hem arribat.

La Teresa se'n va sense fer soroll. La seva mà resseca, de senyora que no desdenya de feinejar com una minyona, mà de verge de quaranta anys, gira el pestell i tanca darrera seu amb suavitat conventual.

Tot just és a la part de fora que dubta un segon, i s'ajup a mirar pel forat del pany.

Veu la Laura dreta al mig de la cambra, que ha començat a llevar-se el vestit. A la lluna del mirall, sota les irradiacions de la llum, compareix la nuesa rosada de la

forastera, dins la lleu guarda de les robes íntimes, brodades, talment com la Teresa no hauria pogut sospitar-ne l'existència, ni menys que hi hagués cap dona prou poc escrupolosa per a vestir-s'hi.

S'abriga amb les flonjors del barnús tebi, com si sortís del bany, i es contempla al mirall. El somriure li torna al llavi quan fa lluir el brillant de l'anell, a la manera d'una alosa encisada.

Es posa la mà al pit, decanta el cap i s'estufa el cabell.

La Teresa ja en té prou. Es redreça, la boca contreta i la mà closa sobre el pit cast que no ha rebut mai el contacte del sol i ben poc de l'aigua. Tot baixant amb cautela l'escala, al punt en què s'adona de la Filomena, la dida, aturada a baix com qui espia, li diu amb veu dolguda:

—Déu ens guardi d'un ja està fet.

Fragment de *Laura a la ciutat dels sants* (Miquel Llor, 1931)

«TEMPTACIÓ»

Avui ha passat la Temptació pel meu carrer... Avui ha passat la temptació i he pogut comprovar que encara resten herois, que encara resten ànimes de bon tremp, capaces de resistir-hi, a les temptacions.

La meva cambra dóna a una via de poc trànsit, ara que li han tret l'escapçadura dels estenedors, on abans, de temps immemorial, les dones anaven a remendar-hi les xarxes, i els homes a fumar-hi cigarrets, ajasçats pel solei i escatint balderament entre ell o fent mandrosa companyia an elles.

Al cap del carrer hi ha un estudi per a la canalla, i cada matí, tot arreglant-me davant de l'espill, són la meva distracció els nens que van a estudi. A través del balcó esbatanat, amb la persiana estesa fins a la barana, hi arriben llur trapelleig d'anyells i llurs veuetes innocents. En cada pas i cada veu podria una observació atentívola descobrir-hi un temperament, una tirada, com podria descobrir la lupa, dins de la llavor, les fulletes replegades i incipients de l'arbre futur.

I a mi em plau endevinar, qualche volta, la galladura del Destí, en aquelles llavors humanes que van en busca de l'escalf covador de l'escola.

Avui n'ha sigut dia, de sorprendre rastres de la misteriosa galladura.

Eren dos els actors de la breu escena. L'un parlava, l'altre escoltava. Aquest era el més gran: tot un homenet de sis a set anys, ben endreçat, ben apedaçadet el davantal

vell de teixit blavós, penjada al coll la motxilla plena de llibres... Caminava tot seriós, tot dretet...

L'altre no passaria de cinc anys. Bru i tens de pell com una patateta novella; descalcet, en manegues de camisa; un elàstic esfilagarsat aguantava les calces; un sarronet de roba negra (amb un sol llibre) suspès d'una veta, retorta com un cordill...

El patufet menut anava mig pas enrera, fregant amb son morricó l'efiscós l'espatlla del company, el coll estiradet, com per a desgranar-li a l'oïda ses paraules... suau, caute, insinuant actitud com un petit Mefist. I sa veu era, el mateix que sa actitud, amoixadora, plena d'inflexions gatunes... Deia, poc a poquet, amb parla encara sacsada i treballosa d'infant saltant de la mamella:

Eh?... Vòs venir ¿Vòs venir a casa nostra?...

Se veia que la pregunta arrencava de lluny, potser de quatre passes enrera, i que ja havia sigut rebutjada pel nen dretet. Aquest féu ara amb el cap un moviment negatiu i seguí caminant silenciós, en direcció d'estudi.

Mefist, a retaló, anà seguint-lo. Al cap d'un segon, sa veu insinuant continuà:

—Nosotros... nosotros... tenim un pot... oi! Tenim un pot... i una ampolla petita... i... i un pollastre petit...

El nen dret se mig detingué, escoltant; tombà lleument el cap, esguardà a l'entrescada al companyó temptador.

Se veia que, aquesta volta, les inflexions gatunes anaven a fer blanc, a topar amb l'escletxa d'una feblesa, d'una curiositat, per a enllestir son obra il·lícitament pertorbadora en la voluntat assetjada...

Mefist va collir-ho de seguida: ràpid, semblà embolcallar son oferiment de delectances...

—Vòs venir?... Eh?... Si vens te l'ensenyare...

Un punt de dubte, de vacil·lació, tremolà, esmaperdut, al fons dels ulls seriosos, devinguts relluents, de l'estudiant. Guaità amunt i avall... No passava ningú: ningú podia contar l'escapada a la mare endreçada, curosa, que complia i ensenyava a complir les obligacions...

La veu era apressant, arrossegadora... El morriquet greixós fregava la mànega polida... S'endevinaven, enlairades anhelosament, dues ninetes de Pan, sotjant les nimfes per ullprendre-les... El nen dretet tornà a mirar amunt, lentament... De cop sa mirada s'encallà: havia topat amb la porta de l'escola. Fou un llampec... Com empès per nova força, tornà a caminar, silenciós sempre, sens ni tan sols fer un gest denegador.

La Temptació havia sigut vençuda: els jocs, la corribanda, les visions promeses: totes les hurís de l'Edèn de Mahoma no havien pogut desviar aquella ànima entera de l'obligació penosa, de l'ordre d'anar a estudi, dictada per la mare que sabia complir i fer complir...

El petit desordenat no es donà, encara: les temptacions són reincidents, batalladores, incansables; tenen la perfidiosa insistència del benedictí.

La veu, vellutada de voluptats, de l'etern Mefist inductor de tots els mancaments, seguí perseguint, dolçament obstinada, l'orella de l'heroi:

—Nosotros... nosotros, tenim un pot... i una ampolla petita... i un pollastre petit...

Mes l'heroi seguia sa ruta sense aturar-se ni vacil·lar. Triomfador ardit del primer impuls de feblesa, era ja invulnerable: res no havia de témer.

“Temptació” dins *La Mare Balena* (Víctor Català, 1920)

FANNY: QUATRE PARAULES PRELIMINARS

(Pròleg de la segona edició)

Dono aquesta segona edició de Fanny amb algunes correccions i addicions. L'única d'aquestes que potser cal que sigui esmentada és la del monòleg penúltim, que és enterament inèdit. No és segur que fes veritable falta per a entendre la tessitura interna de la protagonista, però tinc la convicció que no arriba a fer nosa.

La meua novel·la ha produït dues polèmiques, que ara com ara no penso pas reprendre, però que em sembla oportú de deixar registrades en aquest lloc.

La primera discussió ha estat, com era de llei, la de la moralitat. Un sector de la crítica més inclinat a l'exercici de la censura eclesiàstica que al de la censura literària, ha titllat d'immoral la meua novel·la. Hi ha vist una apologia del llibertinatge o una exaltació del paganisme.

No cal sinó llegir-la per a comprendre que aquest sector de crítica ha exagerat. Fanny és, si voleu, amoral, però no immoral. L'autor deixa perfectament expedita per a cada lector la via de les reaccions i dels judicis. Si els nostres puritans han complert llur obligació en alguna altra esfera que l'exclusivament literària, llurs prosèlits condemnaran el que hagin de condemnar i lloaran el que sigui lloable. Si els han preparats per a resistir les temptacions de la vida, com és possible que no resisteixin les de la literatura, molt menys poderoses i pertorbadores?

El paternalisme dels nostres puritans és tan oficiós, que no m'estranyaria que arribés a ofendre els mateixos que en són objecte.

La segona polèmica, molt més agradable, ha estat purament literària: la forma en què està escrita Fanny mereix el nom de «monòleg interior»?

Després d'haver llegir els models del gènere, ha cregut que sí. D'altres han opinat que era monòleg, però no pas interior.

Com he explicat ja en un article, el concepte d'interioritat, per a mi, no té altre valor que el d'una acotació escènica. El monòleg de Fanny és interior perquè no és exterior, és a dir, perquè no és recitat en veu alta.

He explicat també amb tota la claredat possible que en els únics moments que el monòleg interior en sembla versemblant és en els moments d'exaltació del subjecte, llavors que el seu pensament es concreta en una direcció i no deixa gaires esclertes a la intervenció de les imatges i de les sensacions. És a dir, quan l'element lògic, consubstancial al monòleg que el duu en la seva etimologia mateixa, agafa una certa consistència. Si la meua novel·la és composta per nombre de monòlegs breus i no pas per un sol monòleg continu, és per poder limitar-me a copsar moments d'aquest tipus.

Així que es relaxa la força il·lativa del pensament, el film interior esdevé tan ric d'elements no traduïts en paraules, el discurs es troba tan interceptat per imatges que no s'anomenen, el simultanisme de les sensacions tàctils, visuals, olfactivas és tan extrem que ningú, ni el mateix James Joyce amb la seva potència meravellosa (ajudada per trucs en el fons puerils, com la supressió dels signes de puntuació), no pot aspirar a copsar-lo.

Ens en dóna la il·lusió com ningú no ens l'havia donada fins ara? Conformes! No és això el que discutim. El que discutim són els graus de convenció que hi ha en aquesta forma literària. Discussió vana: no em costarà gaire d'afirmar que, de fet, entre tota forma d'art i tota forma de vida hi ha la mateixa distància: l'infinit.

Una introspecció, per subtil i aferrissada que sigui, no pot donar un transsumpte exacte de la nostra consciència. El sol fet d'estar-nos a l'aguait per descobrir els seus fenòmens, no dubtem que els falsifica, tot conferint-los intencions que no tenien i un ordre que els mancava.

El film realment interior, com certes substàncies químiques, no pot projectar-se a la llum del dia sense alterar-se. A còpia d'art, en podent oferir il·lusions suggestives i fins admirables. Però no pas transcripcions autèntiques.

Noteu com en totes les modernes temptatives literàries d'aproximació a les realitats profundes, no contaminades per la raó (sobrerealisme, freudisme, monòleg interior), passa el mateix: només ens interessen quan són practicades per persones intel·ligents.

Això sol indica com són de convencionals. Per ventura poden ésser altra cosa?

Carles Soldevila. Barcelona, març 1930.

VIDA PRIVADA (fragments)

Els parpres, en obrir-se, varen fer un clac gairebé imperceptible, com si estiguessin enganxats a causa d'una pretèrita convivència amb les llàgrimes i el fum, o per aquella secreció produïda en els ulls irritats després d'una lectura molt llarga sota una llum insuficient.

El dit menut de la mà dreta va fregar les pestanyes, a la manera de cop de pinta ràpid, i les nines varen intentar veure alguna cosa. De fet, la visió va ser un panorama d'ombres fofes i semilíquides d'una gran imprecisió: allò que un hom enlluernat del carrer copsa en penetrar en un aquàrium. Enmig de les ombres, agafava autoritat una mena de ganivet llarg i vaporós del color que té el suc de les taronges esclafades en el port. Era un raig de llum que passava per l'esclatxa dels finestrons, i que anava tornant-se agre amb l'atmosfera carregada de dins l'habitació.

Probablement serien quarts de cinc de la tarda. L'home dels parpres castigats, Frederic de Lloberola, es despertava normalment. No l'havia cridat ningú, ni l'havia deixondit cap soroll; els nervis estaven tips de dormir; havia aprofitat fins a les escorrialles un somni absurd i descolorit, d'aquests que es tenen quan a la vida no passa res, i que quan un es desperta, amb prou feines si en recorda l'argument.

Frederic no va esmerçar ni vuit segons per posar-se a nivell de la realitat.

Damunt de les rajoles pelades hi havia peces de roba d'ell adolorides de llur desordre, barrejant-se amb unes mitges de gassa i amb una camisa de dona, de punt de cotó, desinflada i, a més a més, bruta.

A les quatre cadires, tot estava ple de coses d'ella; el tocadoret es veia fatigat d'ampolletes, polveres, pinces i tisores, i l'armari obert era com una parada de pompa lúgubre, perquè els vestits i els abrics en els penja-robes, vius de coloraines i d'aplicacions, feien l'efecte d'unes princeses de barraca de fira excessivament magres que les haguessin decapitat i els haguessin clavat un ham a la tràquea. [...]

Era possible que la vanitat de Frederic, que li féu mantenir l'amistat escandalosa amb Rosa Trènor, anés acompanyada d'un element anàrquic, d'una espècie de sentiment de rebel·lió contra les conveniències de la seva pròpia classe, per altra banda immotivat, perquè Frederic, com tots els Lloberola, era covard i feble, i la seva joventut va ésser de les més mancades d'imaginació.

Si Frederic hagués triat per amant una desconeguda d'extracció inconfessable, hauria fet com tots els Lloberola; i potser l'única ocasió que se li presentava a la vida per ésser una mica original, era convertir-se en l'amant de Rosa Trènor, d'una dona que s'havia tutejat amb les seves cosines, que era possible que s'hagués preparat juntament amb elles per fer la Primera Comunió, i les hagués tingudes de veïnes en el dormitori del col·legi.

Fragments de l'inici de *Vida privada*, Josep Maria de Sagarra (1932)

«LA MALETA MARINERA»

Estava folrada de seda blanca i contenia un petit elefant de metall bo, damunt del qual una figura femenina aguantava un corn marí; en un racó, la noia prima va descobrir-hi una targeta amb la següent inscripció: «Azaya Lendhi. A Barcelona, carrer de les Claus, 24».

L'endemà cercava el número 24 del carrer de les Claus, molt emmurriat. Havíem tingut una escena desagradable amb Julieta, perquè ella, pretextant que el seu instint li advertia que Azaya Lendhi era el nom d'una dona aventurera, volia que li fes retornar l'elefant per mitjà d'un ordinari. No obstant, àdhuc sense entendre-hi gaire, vaig adonar-me de seguida que l'elefant i la figureta del corn marí tenien un gran valor i no podien confiar-se a qualsevol desconegut.

L'adreça indicada corresponia a una vella casa d'aquestes que semblen construïdes de cara al turisme primari i poc entès. Damunt la porta del cap de l'escala, hi havia una targeta com la que havíem trobat a la maleta. Va obrir-me un noi vestit amb una absurda granota de seda groga, i em féu passar a un saló recarregat de draperies i ple de perfums, que semblava la tenda d'un fals milionari oriental.

S'obrí un joc de cortines, en una mutació una mica complicada, i es presentà davant meu una d'aquestes dones que, de tan boniques, us maten les il·lusions. Tota ella anava vestida amb una roba densa, pesada, que li fixava les actituds en volums

estatuàries d'una gran dignitat. Duia enfilalls de perles pertot arreu, obtenint efectes d'un mal gust superior als meus coneixements.

Vaig allargar-li el paquet, murmurant tot de declaracions d'amor a primera vista, i vaig quedar-me contemplant la seva joia i escoltant les seves oracions de gràcies, obrint la boca de pura admiració.

Deixà l'elefant damunt d'una tauleta baixa i va mirar-me; no era pas una mirada de cortesia o de regraciament: era una d'aquestes mirades que hom s'imagina en èpoques d'eufòria i que només de pensar-hi engresquen la marxa del cor. M'agafà una mà i va dir-me:

—Ets tu, potser, l'objecte de la promesa?

Anava a respondre-li que era gairebé segur que no, car jo no sabia res d'aquella promesa, però no va pas interessar-se per la meua opinió. M'empenyé fins a prop de l'elefant i va fer que amb el meu índex toqués suaument el cap de la figura. Aleshores s'esdevingué un fenomen sense importància: del corn marí que aguantava la figura, va sortir-ne una petita bengala lluminosa, de colors vius que tenyien de llum irisada totes les coses que tocaven.

Va semblar que allò era el senyal que donava sentit a la vida d'ella; m'abraçà posant-hi tota l'atenció i em féu uns petons absorbents, als quals jo m'abandonava amb els ulls closos. En ple èxtasi el record de Julieta em donà consciència d'una mena de dignitat que exigia el cultiu de l'heroisme. Vaig apartar aquella dona, tot dient-li:

—Senyora, deixeu-me anar. Estic compromès i em reteniu il·legalment!

Em contestà que tot l'assumpte de la maleta, l'elefant i la bengala de colors era un sortilegi oriental molt obligador i que no hi havia res a fer.

—Però, senyora —vaig insistir—, Julieta no es creurà res de tot això del sortilegi oriental.

En esmentar el nom de Julieta, la cara d'ella es trasmudava. Va preguntar-me si jo creia que Julieta es mereixia gaire les meves atencions, i, en respondre-li que sí, em féu passar a una petita cambra, l'únic mobiliari de la qual era una taula que sostenia una gran bola de vidre fosforescent. Sense dir res, començà a passar i a repassar les mans damunt la taula i finalment m'anuncià:

—Vet ací la teua Julieta.

A dintre la bola es perfilà la imatge d'una caseta de banys, a l'interior de la qual Julieta dedicava a un home de raça negra sol·licituds que sempre m'havia negat a mi.

Allò va decidir la meua vida. Vaig trencar definitivament amb Julieta i des d'aleshores visc amb la dama de les perles, la qual, ultra estimar-me molt, em distreu amb el joc d'unes prestidigitacions orientals que farien la felicitat de qualsevol.

“La maleta marinera”, Pere Calders (1938)

«ORESTES»

Les teves mans fumegen encara de sang; vet aquí la causa de la teua torbació.
ÈSQUIL, Les Coèfores

Havia alçat el cap i em va esguardar fixament. Els ulls malignes, carnissers, sense pestanyes, em varen resseguir després tot el cos amb una llarga mirada de bou.

«Què vols? Fuig d'aquí. Per què em segueixes, què vols?»

Una bovor espessa pujava de les lloses recremades pel sol. A l'altra banda del pati baladrejava la bordissalla presidiària. Ara Orestes s'acotava.

«Fuig, aparta't. Amb els altres, vés-te'n amb els altres.»

Va escopir amb ràbia:

«No saps que sóc un maleït, un empestat?»

Bracejava:

«Ni aquells no volen saber res de mi.»

De sobte enfilava un inacabable rest d'obscenitats i blasfèmies. Les deia d'una manera rítmica, automàtica, amb lletania. Petites però repulsives clapes vermelles li tacaven el clatell.

«Maleït? Prou, un maleït. Però ells estan tal vegada nets de culpa?»

A poc a poc es va apaivagar i es gratava amb complaença un peu. Entaforava els dits per l'espardenya esparracada i furgava barroerament el mitjó grofollut. Calmada la picor, em preguntava:

«Tu no ets de la grípia, oi?»

S'escurava el nas amb la mateixa mà que havia potinejat en el mitjó.

«Doncs què vols? ¿Fins a tu na arribat la mala brama?»

S'airava un altre cop:

«Esperes que t'ho conti, eh? Digues: això, oi? De cap manera, no t'ho pensis.»

S'abrandava:

«Parla amb ells, que els agrada. Ells també la saben, també. A mi deixa'm tranquil, ho has ben entès?»

L'expressió era la d'un boig.

«Tothom la sap, tothom, fa fàstic. Ni de dies ni de nits, aquí, un xiscle, que no s'estronca.»

Es tapava les orelles.

«Escolta: res, oi? Ningú, només jo, aquí, sempre.»

El sacsejava una riallada.

«Creu-me, és molt senzill.»

Va afegir amb volubilitat:

«El meu pare. El pare i la mare, ho sents? Sí, el meu pare i la meva mare.»

S'embadalia. Se li esbatanaven els narius. Ara cantava desafinant:

*Un pare i una mare
anaven a ciutat.*

Es va interrompre:

«No, no és això, et dic. Ella s'ho empassava, però no hi va anar el pare, saps?»

Va fer una pausa. Va continuar:

«Ell treballava la terra. Estava bé. Un bon home, el pare, un refiat. Ella, en canvi, no, ella no era bona. Un dia, ell li diu que surt amb mi i que no tornarà fins tard. Saps què? El pare començava a sospitar, em penso. No ens vàrem allunyar gaire i ens vàrem amagar, per vigilar bé, saps? L'altre va venir aviat, i els vàrem veure ben junts, els destriàvem com ara et clisso a tu. El pare no va obrir la boca. Quan vàrem arribar, ja fosc, ella ens va rebre amb afalacs, contenta. El pare, callat sempre. Per què, no ho saps pas? D'ençà d'allò, es va ensopir, envellia i aviat va ser al pot. Ella el va ajudar amb metzines. Abans, però, de la darrera aclucada, mut, fred, ert, terrible, va parpellejar seguit seguit. I jo el vaig entendre.»

Prosseguia:

«L'altre es va casar amb la mare. Es varen atipar com uns porcs de les suors del mort, varen tenir un fill. A mi em rebutjaven, em maltractaven. I jo, saps què? Pensava "Ja us tocarà, ja ho atrapareu, sí, ja ho atrapareu." I tan sols tenia amb mi aquell últim encàrrec, la voluntat del pare.»

Passava la llengua pels llavis ressecs.

«Altrament, havia de ser, i ells no s'hi avenien. T'hauria agradat de contemplar la ganya d'ell, quan va caure. Jo m'enriolava: no calia un segon cop. I ella, la mare, ho sabia. Ho sabia, però també callava, perquè em tenia por, com si jo fos el dimoni. Ella esperava contínuament el seu càstig. Va durar anys, i s'encorbava, tentinejava, escopia

sang. Una sang que l'ofegava, la sang del pare que el verí va quallar. Saps què? A les nits, jo baixava fins on ella dormia i obria una mica la porta, just perquè ella es ben desvetllés. I jo sentia els batecs de l'altre cor en la tenebra, durant una bella estona, i quan me'n cansava me n'allunyava sense un bri de remor. I ella no m'atenyeria amb res, amb res, ni amb metzines, perquè el que ordia m'era clar com la llum. I l'altre fill no comptava, per massa petit. No ens enganyàvem. Fins que amb la vista m'ho va demanar, m'ho demanava ella mateixa, perquè ja no ho aguantava més. I jo també me n'avorria. Va fer un sol crit. Un crit, no el sents? No, ningú, sinó jo, no el pot sentir. En canvi, el pare reposa.»

Orestes va parar el discurs. S'aquietava un moment, les pupil·les dilatades. La gorja se li omplia com de lladrucs. Bavejava. De sobte, va arrencar a córrer, corria com un gos foll i s'emportava tot l'horror d'aquella aigua, l'espant de tota aquella seva immensa mar.

Però l'impassible i erudit cosí Estengre, que d'habitud m'acompanyava i va tothora amb mi i mai no em deixarà de petja, subratllava amb sorna que en aquest món tot és insignificant o s'adoba. I jo havia d'assentir, mentre la xurma atansava l'esvalot i ens envoltava.

Salvador Espriu. *Aspectes*, 1934

3. Literatura i guerra civil. Exili i resistència

LA CIUTAT LLUNYANA

Ara que el braç potent de les fúries aterra

la ciutat d'ideals que volíem bastir,

entre runes de somnis colgats, més prop de terra,

Pàtria, guarda'ns: - la terra no sabrà mai mentir.

Entre tants crits estranys, que la teva veu pura

ens parli. Ja no ens queda quasi cap més consol

que creure i esperar la nova arquitectura

amb què braços més lliures puguin ratllar el teu sòl.

Qui pogués oblidar la ciutat que s'enfonsa!

Més llunyana, més lliure, una altra n'hi ha, potser,

que ens envia, per sobre d'aquest temps presoner,

batecs d'aire i de fe. La d'una veu de bronze

que de torres altíssimes s'allarga pels camins,

i eleva el cor, i escalfa els peus dels pelegrins.

Màrius Torres

“NOTA DE L’AUTOR” A *K.L. REICH*

Fins a la caiguda del III Reich alemany no es va posar al descobert tota la magnitud de les atrocitats comeses pel nazisme. Fou aleshores que les informacions, els documents trobats, les estadístiques, la fotografia i el cinema; els processos de Belsen, Dachau i Nuremberg i el testimoniatge dels que ho visqueren i foren rescatats amb vida s’abocaren en prova incontrovertible d’aquell crim monstruós. I avui, quan només els fanàtics de Hitler poden dubtar d’aquella tràgica realitat, veiem com el temps i els nous problemes internacionals van arraconant-la al caixó pietós de la Història.

No és culpa nostra que aquest llibre no surti fins avui, i si ho fem, malgrat la minva d’actualitat que el tema hagi sofert, és perquè creiem que abans d’oblidar una cosa cal haver-la coneguda. I allò que aquí gairebé ningú no sap és que, entre els milions de persones de totes les nacionalitats que han trobat captivitat i mort als camps

alemanys, també els espanyols han tingut un lloc d'honor. Sense comptar altres camps que els que coneixem de Mauthausen i les seves sucursals danubianes, el 70 per cent dels 7500 exiliats espanyols que hi foren internats caigueren exhaurits per la fam, el treball i els maltractaments. Detinguts pels alemanys a la caiguda de França, l'any 1940, la majoria d'ells en la condició de treballadors militaritzats a fortificacions, van ésser d'antuvi tancats en camps de presoners de guerra per a ésser emmenats després als camps d'exterminació de la SS, en concepte d'apàtrides indesitjables.

Les xifres astronòmiques de jueus, russos, polonesos, francesos i txecs que han mort als camps nazis no rebaixen pas la importància de l'aportació espanyola a l'impressionant carnatge hitlerià. Els nostres 5500 morts de Mauthausen, els centenars o milers que hagin pogut caure en altres camps, constitueixen un balanç sagnant de l'esforç peninsular en la causa de l'alliberació d'Europa.

Amb aquest llibre ens proposem donar una idea de la vida i la mort d'aquests ciutadans del món que han creat enfront del nacionalsocialisme la internacional del dolor. Amb aquest llibre ens proposem donar una idea de la vida i la mort d'aquests ciutadans del món que han creat enfront del nacionalsocialisme la internacional del dolor. No fem la història d'un camp determinat, sinó una composició d'escenes, de situacions i de personatges, trobats als quatre camps coneguts en quatre anys i mig. Quatre camps entre els innombrables que hi havia a Alemanya, però particularment interessants de cara als llegidors d'aquest país, pel segell peculiar que la presència d'espanyols va saber-hi imprimir. Història de sofrència, aquesta, de terror, de mort i també d'esperança; la vida miserable i èpica ensems de multituds d'homes que, en la més aclaparadora de les impotències, troben recursos per a oposar-se al disseny enemic d'anihilar-los: mescla de pintoresc i de dramàtic que presenta l'aiguabarreig de races, de nacionalitats i d'individus, obligats a la convivència més estreta; vicissituds d'un duel acarnissat que dura més de quatre anys entre les forces destructores del Camp i l'Home, que comença resistint-les, aconsegueix neutralitzar-les després i acaba venent-les.

Hem preferit la forma novel·lada perquè ens ha semblat la més fidel a la veritat íntima dels qui hem viscut l'aventura. Després de tot el que s'ha escrit sobre els camps amb l'eloqüència freda de les xifres i de les informacions periodístiques, creiem que amb actes, observacions, converses i estats d'esperit d'uns personatges, reals o no, podem donar una impressió més justa i més vivent que limitant-nos a una exposició objectiva.

Reeixir en aquesta comesa tindria el doble valor d'haver aportat la nostra veu en la requisitòria del món contra el nazisme i de tributar als companys perduts el més fervent dels homenatges i el més pietós dels records. Milions d'homes foren assassinats perquè estimaven la llibertat i contribuïren amb llur mort a la possibilitat que la llibertat sobrevisqués.

Joaquim Amat-Piniella. St. Julià de Lòria, abril del 1946

FRAGMENTS DE *K.L. REICH*

“L’Home per damunt del que és accidental, per damunt de la raça, de la nacionalitat, dels partits, dels nuclis d’amics i de les individualitats potents. L’home mitjà, el que integra les multituds que van pel carrer i per tots els camins del món sense saben on van, el que té fam i set, el que durant anys ha conegut la por i avui fatxendeja en la impunitat d’una nit d’interregne, el que es mou per instints essencials i immutables així que qualsevol fet exterior estripa la capa de la civilització... [...]

Milions d’homes com aquest, morts i vius, són els que han guanyat la guerra amb la continuïtat de llurs sofrències i de llur humilitat, amb llur indestructible instint de conservació. No són pas uns Estats determinats els que han triomfat; no és pas una política, ni una economia, ni unes classes dirigents, ni un obrerisme revolucionari, ni uns partits, sinó una massa d’homes mitjans, feta de camperols, d’obrers, de burgesos i àdhuc d’aristòcrates, una massa de gent anònima, d’homes i dones, de totes les races, de totes les religions, de totes les ideologies, una massa que ho ha donat tot sense exigir res a canvi, una massa desconixedora del valor ingent d’uns sacrificis que són la més profunda palpitació del món. [...]

La pau general només podrà néxier aquell dia en què els homes la sentin en l’ànima. I això no és pas anècdota! Que les lluites continuaran, que altres guerres vindran, és més que segur. Però, a cada prova, a cada maltempsada més l’angoixa i la desesperació dels homes farà que s’escampi la llavor de la serenitat. La llargària del camí, la seva feixuguesa cruenta, no poden ésser motiu de fallença; cadascú haurà triomfat quan la humanitat sencera triomfi. Només cal sentir-se’n de debò part integrant, com l’Emili se’n sent ara; totes les altres satisfaccions que la vida pugui oferir seran donades per afegidura... [...]

L’albada deu ésser molt pròxima, i és amb impaciència que l’Emili l’espera, ja que la victòria d’aquesta nit necessita la sanció de la llum. Cal comprovar que no ha

estat un somni, sinó una victòria redefinitiva, la de l'Home damunt "l'esperit dels camps nacionalsocialistes", l'enemic que jau sense vida, però encara tebi."

NIT I BOIRA

— ...Si tots els que som ací poguéssim tomar dintre un ventre, la meitat moriríem trepitjats pels qui voldrien ser primers. Un ventre és calent i fosc i clos...

Jo abans deia: fes el mort. Era quan encara no m'adonava que sóc una ombra. Ara callo. Res no justifica que m'hagin convertit en ombra. Encara hi ha el vent, encara hi ha arbres en altres països i gent. Més que fam de menjar tenia fam de gent, aleshores. Quan em venia aquell deliri m'hauria estavellat el cap contra un mur. Com més en moren ací, més m'agrada. És una joia tan pregona, tan complexa, que no es pot descriure. Ja fa temps que Meier va morir. Podia. Tots poden. Per això, abans, tenia fam de gent. La gent dorm, es lleva, es renta les mans, sap que els carrers són per caminar i les cadires per seure. És polida, la gent. Fan llurs necessitats en un racó i tanquen una porta perquè no els vegin. Tenen mocador. Apaguen ei llum per fer l'amor. Meier s'orinava sempre. — "*C'est pas de ma faute*", deia amb un accent grotesc, al principi, per disculpar-se. Després ja no deia res. Dormia al meu llit. La primera nit que vaig sentir-me la cuixa molla, tèbia, una glopada d'ira salvatge em pujà al cap i vaig clavar-li la cullera al coll. L'enfonsava amb tota la meva força i sentia la seva ranera ran d'orella. Tot d'una, em donà un cop de genoll al ventre. Els braços se m'afluixaren i el vaig deixar.

A mi van agafar-me a Bordeus, el dia 14 de març de 1943. Sis dies de presó francesa, set pallisses fins a la sang.

A casa, quan jo era petit, teníem una peixera amb tres peixos vermells. Els mirava hores senceres. Sembla que mai no topin amb el vidre. Pensava: "Si no el veuen, ¿com s'ho fan per a endevinar-lo i girar al moment just?" Una tarda em vaig quedar sol: el pare era a treballar; la meva mare havia anat a l'hospital a veure una amiga seva que tenia un àntrax a l'esquena. Em vaig acostar a la peixera i vaig agafar un peix. Es debatia frenèticament dintre la meva mà. Obria la boca, els ulls li fugien del cap, brillants i rodons. Tenia una taca blanca a un costat del llom: els altres dos eren tots vermells. Vaig tornar-lo a l'aigua. Quan em va semblar que ja estava refet, vaig tornar-lo a treure. El vaig tornar a l'aigua. El vaig tornar a agafar i vaig continuar l'experiència fins que va morir. Vaig fer-ho per joc, perquè volia veure què faria, no pas desitjant que morís.

Em treien i em tornaven a la cel·la. Me'n treien per apallissar-me i m'hi tornaven perquè em refés, per poder-me apallissar una altra vegada.

Per això, ací, al camp, estava tan content de no tenir una taca blanca, A vegades tenia por que me'n sortís una. Si hagués tingut un mirall, hauria estat tranquil. M'hauria mirat cada matí i no hauria hagut de molestar un veí de llitera.

— *Tu connais?* — M'ensenyaven un retrat: era una noia jove amb un ble de cabells que gairebé li tapava l'ull — . *Connais pas? Connais pas? Salaud!* — M'havia agafat el nas amb dos dits que estrenyien com unes tenalles i anava torçant — . *Fais pas l'imbécile, voyons... avoue...* — S'excitava. Quan ja no ho podia aguantar més, li vaig agafar la mà. Vaig sentir un cop terrible a l'estómac. I la pluja de cops — . *Connais pas la poule? Avoue!*

Si tots estiguessin quiets, no en moririen tants. Els hauria d'haver avisat. "Feu reserves de força." Però si els ho hagués dit se n'haurien mort menys. A Meier n'hi havia fet fer, de caminades! "Vés a prendre el sol, vés: amb l'aire del caminar se t'eixugaran les calces." Em creia. L'idiota no s'adonava que com més corria pel camp, més orinava. Si els hagués pogut fer passejar tots, hauria estat menys llarg. Aquesta massa d'homes, de residus, s'hauria anat fonent, però aleshores hauria quedat jo sol. I m'haurien vist. Hauria estat visible. Potser valdria més que m'haguessin posat a eixugar.

Un dia va arribar un camió ple de malalts. No els va maltractar ningú: només els van posar a eixugar. A mesura que els baixaven del camió, els feien seure en un banc. No se'ls sentia caminar: la flonjor de la neu ofegava la remor dels passos. El cel es podia tocar amb les mans. Era cobert, gris, feixuc. Quan van tenir tots els malalts asseguts a fora, no hi van pensar més. Al matí encara n'hi havia set de vius. És bonic, un cadàver glaçat. Net. Un va quedar eixancarrat, amb les cames arronsades, i es cobria els ulls amb les mans. El belga li va passar el braç pel plec del genoll dret i em va dir: "Agafa'l per l'altra nansa." El vam portar així a la pila. En tornar, vaig veure que amb el cap havia fet un solc a la neu. N'hi havia que encara pesaven.

...I no vénen... Potser ja no vindran. Havien d'haver vingut el mateix dia, a la tarda.

Quan vaig arribar al camp em va semblar un paradís. La portalada ampla i les torres de guaita li donaven un aspecte de fortalesa: però a dins... Hi havia, a l'entrada, unes barraques de fusta d'un verd tendre, amb parterres de flors, al voltant d'una placeta. No eren les nostres, és clar. Un declivi suau. La primera cosa que van fer fou prendre'ns tot el que dúiem. Tot. Ens van portar nus a la dutxa. Jo encara tenia carn viva a

l'esquena. Dutxa gelada, dutxa bullent. Una hora de cua per donar-nos la roba, uns pantalons i una jaqueta ratllats. I a viure. I crits. "*Schwein! Scheisse!*" A viure!

Si voleu veure pantalons de pijama de seti negre, a la barraca de les prostitutes en trobareu. Quan encara treballava al túnel, m'imaginava que una nit l'assaltàvem i fèiem banderes amb el seti negre i travessàvem el món com una processó d'ombres. Reminiscències literàries, encara. És quan vaig començar a pensar en la noia del retrat. La recordava amb una gran precisió, com si l'hagués coneguda; més que si l'hagués coneguda. Un front estret, un nas llarg ample d'aletes, un ull molt obert, viu, els llavis prims. Molt bruna. I aquell ble de cabells que li queia sobre l'ull esquerre... A vegades, al túnel, sentia una angoixa sobtada. Com aquell dia que em vaig deixar la cartera sobre una taula del Servei d'estrangers de la Prefectura, tot baixant l'escala una inquietud fosca me'n va fer adonar... La sentia tot d'una quan empenyia una vagoneta, mentre enfonsava la pala a terra. Vaig passar qui-sap-los dies sense saber d'on venia aquella angoixa que a estones no em deixava respirar. Una nit vaig trobar-ho. Era el ble de cabells sobre l'ull del retrat. Aquella nosa. Sentia un desig violent de tirar-lo enrera amb la mà i deixar la cara lliure i nua, aquella cara que és la darrera cosa humana que he vist. No pas ganes d'acariciar el front. Un simple desig irracional de moure aquell ble, de tornar-lo a posar darrera l'orella.

Aleshores el meu únic anhel era respirar el vent que venia del pujol. Un aire pur que semblava que portés olor de flor i em feia pensar en una tarda de diumenge que havia passat vora un riu, entre els joncs... Aleshores... Perquè ara... Aleshores encara em rentava i em despullava a la nit, a despit del fred. Encara m'adonava dels polls. Quan podia m'estirava a terra bocaterrosa i passava estones amb el cap entre les mans contemplant els brins d'herba i les formigues que eren les úniques coses vivents dintre aquell univers de fusta, de rails i de ciment. Ara, quan penso en les fulles tendres dels arbres transparents a contrallum, en el sol sobre l'aigua, en les flors, en els petits insectes blaus i daurats que s'enfilen per les tiges, en les moltes flonges i humides, em semblen un excés i inútil, oliós, massa gras, una malaltia tropical del món, del gris i de la neu — i una nàusea m'omple la boca de saliva.

Quan Meier morí vaig guardar-lo dos dies al llit. Els feia veure que encara estava malalt i així em podia menjar la seva sopa. A la nit no era tan desagradable mort, perquè ja no s'orinava. I de morts... Ja feia nits que dormia amb el cap separat per la llata de fusta de la barraca d'una muntanya de cent o dos-cents cadàvers. Al segon dia el belga se'n va adonar. No va dir-me res, però quan repartírem la sopa em prengué el pot de

Meier i em mirà fixament. "Lladre!", li vaig dir, i tot jo tremolava de ràbia. S'acostà el pot a la boca i m'anava mirant. Vaig saltar-li al damunt. Ens separaren a cops de matracà. Ell tenia tota la boca plena de sang. Jo vaig quedar amb la cara inflada tres dies. Quan vaig estirar-me al llit vaig veure que ja se l'havien emportat. M'entrà una tristesa infinita i gairebé vaig plorar. Va ser el darrer eco d'aquell món lluent d'on m'havien tret atenallat pel nas; la darrera palpitació dels seus sentiments complicats i sumptuosos. Aleshores encara pensava, de vegades: "Si surto d'ací viu, com seré? Sempre em semblarà que duc a passejar un riu de cadàvers. Que només puc engendrar fills amb aquells ulls immensos dels famèlics, amb els sexes monstruosos penjats dintre l'arc prim de les cuixes."

L'amor che move il sole e l'altre stelle... "Vine a dinar, fill meu: corre que la sopa serà freda..." "Canvia't les sabates, fill meu: la humitat és dolenta i quan seràs gran tindries dolor." "Renta't les dents..."

"Mireu-me", cridava Staub el dia que l'apallissaren després d'haver-lo purgat perquè s'havia empassat el brillant. "Mireu-me!" Udolava, crispat i nu, apocalíptic. D'un cop de puny li havien trencat les dents i les que li quedaven queien soles com peres podrides. Anava d'una banda a l'altra, s'unglejava el pit. Des de les lliteres, allargant el coll, tres o quatre el miraven amb aquelles cares una mica lunars, de pierrot degollat, que tenen ací els qui no poden aguantar la fam. Potser pensava que el cel s'obriria, que el seu Jahvé faria un signe. Caigué de genolls a terra: "No em puc tenir dret." El dia que el van penjar, al túnel, era el segon del rengle. Quan vam desfil·lar per davant vaig veure que tenia el camal dret de les calces esqueixat fins al genoll. Tenia el cap una mica caigut, com si no ho entengués.

"Pentina't, fill meu, pentina't..." No tinc cabells.

De vegades penso: "Com has pogut aguantar fins avui?" N'hi ha que volen salvar-se, i això els salva. N'hi ha que pensen que un dia en sortiran i això els salva també. Sortir d'ací, per què? N'hi ha que volen sortir per continuar. Si fos resistent o comunista... Però no sóc comunista ni he fet mai res: no he ajudat a fer volar cap tren ni he fet passar mai cap consigna. Potser ni els he odiats... Per això els primers dies se'm feia més dur. Més que no pas els cops, em dolia la sensació de l'enorme malentès. Era un neguit que em semblava que em vingués del ventre. Com si fos l'únic d'adonar-me d'un error evident, patent, en un problema i no pogués fer-lo veure als altres. Sortir per venjar-me... De què? De qui? Un dia em van cridar per ajudar a descarregar els termos de sopa del camió. Estava glaçat i mentre esperava em vaig posar les mans a la butxaca.

Va alçar el puny per pegar-me a la cara. Devia tenir vint anys. Jo vaig pensar: "Podria ser el teu fill", i el mirava, esperant el cop. No sé què va dir, però abaixà el braç a poc a poc i tot d'una es posà a cridar els altres. Vaig sentir una esgarrifança de vergonya. Per ell, primer. Per mi, després. Què devia haver vist en els meus ulls? Si hagués pogut arrencar-me'ls! La darrera persona que he pogut odiar — Meier no el vaig odiar mai — ni sé la cara que tenia. Era el dia que em van ensenyar el retrat. Devia ser al despatx del costat. Obrí la porta i sense mirar-me digué al que em pegava: " — *Écoute, toi: fais pas tant de bruit, quand même.*" Costa d'odiar un home si no li has vist mai la cara.

Els dos primers cops són els que fan mal. Al cap, de vegades, només el primer. Amagar la cara. El canoneig d'ahir al vespre en va excitar uns quants. "*Partir, partir* — em deia el polonès amb una mena de febre — , *fini, fini.*" Es posà a petar de dents: "*Par... tir, par... tir.*" Sí, deuen ser a la vora. Ahir ens van fer formar cinc vegades. Se'n van endur molts. Tornar a començar en aquell món de coses grasses, emmelades, peremptòries, començar què? No. Quan vaig arribar, els primers mesos de ser ací, pensava en el dia que en sortiria, en el dia que s'acabaria el malentès. No pas per desig de sortir-ne, me'n vaig adonar després. Era per l'instint automàtic de posar-me un terme al davant. Sempre havia viscut amb un horitzó a la vora: els exàmens, la fi del servei militar, les oposicions, l'acabament de la guerra. Una manera d'escapar al vertigen del futur, de la mort. Ací m'he anat enfonsant en aquest maresme il·limitat, serè. Potser la mort s'instal·la dintre els éssers molt abans d'acabar-los. Com si els ferís. Ser invisible. Invisible com una cosa. Els ulls hi rellisquen només, la dibuixen. Ser quasi una cosa, com el dia del retrat per aquell home sense cara que vaig odiar tant.

Tornar dintre un ventre, plegat, abaltit, voltat d'una tebior molla. Ací, en aquest racó, el sol és una mica tebi. Fa uns quants dies dos guardians hi van trobar un home amagat i el van matar a cops de pala. Em van fer venir amb el carretó a buscar-lo. Se m'obria el pit; el pes semblava que m'havia d'arrencar els braços. Ni el vaig conèixer. Tenia la cara agrumollada de sang. Un fang negre. Amagar la cara. Ara cada dia vénen dos o tres cops a veure si hi troben algú. Però, què esperen, avui? Què esperen? Aquest aire que mou els brins deu ser fred, encara. L'aire li devia fer voleiar el ble de cabells; amb la mà de tant en tant se'l devia tirar enrera. Què esperen? Potser he trigat massa a venir, a decidir-me. Potser havia d'haver vingut el mateix dia, a la tarda, o l'endemà. Però no sabia que fossin tan a la vora. Els dos primers cops són els més dolorosos. Abaixar el cap. Amagar la cara. Després, tant se val...

Mercè Rodoreda

LA RATLLA I EL DESIG.

Poc després d'haver passat el coll d'Area, van venir-me ganes de contar la història de la casa i de la dona meva, i de tot allò que havia perdut amb el miratge. Al meu costat seia un home vell; durant quilòmetres i quilòmetres, havia conservat un mutisme gairebé enemic dels qui l'acompanyàvem —i tenia una mirada quieta, com si els records de llum que conservava no es deixessin dominar per la mobilitat del paisatge.

Vaig posar la mà damunt d'un dels seus genolls i em vingué un calfred. Els sotracs de l'òmnibus s'havien aliat amb els seus ossos i els vaig sentir sota el palmell, dansant al mateix ritme.

—Escolteu: tinc ganes d'explicar-vos un episodi... Anava a dir un fet de la vida real, però em fa por que a vós no us ho semblarà, com als altres.

El vell girà el cap. Qui sap si em va veure, perquè els seus ulls seguien absents, malgrat que podia emmirallar-m'hi.

—Per què? —em va preguntar. I afegí—: Fa més de cinc anys que m'hauria d'haver mort, i sé totes les històries. Què hi podríem guanyar?

—No ho sé. Potser consell... —vaig dir-li.

(Això era fals, i la hipocresia, com sempre que en faig ús, m'envermellí les galtes. En realitat, el que cercava era referir aquella cosa extraordinària, com ara.)

El vell, que tenia les mans creuades damunt del puny d'un bastó de nusos, va alçar-ne una, per expressar —n'estic segur— que tant li feia. Un viatjant de comerç que seia davant nostre tingué un desconcert ocasionat pels nervis. De primer, inicià el gest de treure's el mocador, però a mig fer-ho es repensà, va encendre una cigarreta i, després d'extreure'n dues glopades de fum, va llençar-la per la finestra.

—Bé, doncs; ho contaré —sabia que ja no podrien aturar-me—. Jo sóc agrimensur. Ningú no m'ha preguntat mai, amb tantes vegades d'explicar-ho, per què tinc aquest ofici i, de bo de bo, si algú es decidia a fer-ho no sabia què contestar-li. Potser és que venim al món a cobrir vacants i cada un s'ha de resignar amb la que li toca. Hi ha la vocació, és clar, però jo hi crec d'una manera limitada. Si, a l'edat de triar, la vocació decidís, hi hauria més bombers i soldats de parada dels que fan falta.

»Vaig casar-me així que es presentà l'avinentesa, i, com que en aquell temps no tenia gaires maldecaps, el meu fou un casament per amor. És cosa sabuda que la Providència vetlla en aquests casos, i, tot just acabava de prendre nou estat, un gran terratinent contractà els meus serveis. Una de les seves finques comprenia tres muntanyes de prestigi europeu, i ell feia temps que tenia llogada una brigada per a fer

uns alçaments, la naturalesa dels quals no detallaré perquè he observat que això causa fatiga als profans. I s'esdevingué que la persona que dirigia els treballs va tenir diferències, per una seva manera de fer, amb l'amo de les terres, i aquest, que era un home irritable, va acomiadar-lo. Aleshores, una felïç cadena de coneixences em relacionà amb el milionari. Prenguérem acord i establírem un tracte mitjançant el qual jo m'obligava a viure, mentre durés la feina, en una casa enclavada en la seva propietat.

»La casa era de fusta, excepcionalment ben construïda. Un gust despert havia tingut cura de fer-la bonica, i ho era de veres; tot l'exterior estava pintat de color roig indi, amb els marcs de les portes i finestres blancs. La teulada... Però no la descriure tota perquè cadascú podria treure de les meves paraules una impressió diferent, i la casa en produïa una de sola: vivint-hi, els dies transcorrien com una cinta d'amics. L'ambició per a les coses d'aquesta terra s'esmoreïa i, en el seu lloc, una flama quieta mantenia quimeres que no treien la son ni la gana.

»La casa estava situada en una petita vall que servia de llit a un riu com els que s'acudeixen a tots aquells que pensen en un lloc ideal per a viure. El camí que hi portava feia solc en uns prats de bon somni. Encara ara m'acluco d'ulls i ho veig tot com si ho tingués parat damunt d'una taula meva, amb aquells colors i els moviments que l'oreig donava a les fulles dels arbres i als trossos de cel en el riu. I encara ara, tot pensant-hi, no em sé avenir que en un marc com aquell pogués passar-hi "allò".

(El viatjant de comerç va alçar les espatlles i formulà una opinió banal:

—No hi veig l'estranyesa —digué—. Un mateix escenari serveix per al drama i per a la comèdia, o per a un repartiment de premis escolars. —Anava a explicar una experiència per il·lustrar-nos, però el vaig tallar amb la represa de la meva narració.)

»... És curiós observar amb quina freqüència la felicitat més perfecta precedeix els mals moments. La meva esposa trobava grats el lloc i la casa, i va adaptar-se a una manera de fer domèstica que servia tots els anhels; i així aconseguí que l'amor que li tenia anés creixent.

»Van passar uns mesos que no explico mai, perquè quan s'estimula l'enveja dels altres es comet una mala acció doble: fer néixer un sentiment reprobable i, al mateix temps, trobar-hi complaença.

»Va venir un moment en què la feina em portava lluny de la casa. Sortia de bon matí, a cavall, i recorria els quinze quilòmetres que em separaven del campament de la brigada. I, a desgrat que no podia tornar fins al vespre, la reserva de benestar que m'havia proporcionat, durant aquell temps, la vida de família m'acompanyava a totes

hores. És més (i heus aquí, per altra banda, un fenomen ben conegut): després d'una jornada més llarga, les ganes de reveure la meva llar i tot allò que significava em donaven una exaltació abans desconeguda.

»Deixava la feina que encara era dia clar, i el cavall, no sé per quin obscur instint, devia sentir necessitat de subratllar la meva eufòria i empenia un trot que a mi em semblava una col·laboració conscient a la meva impaciència.

»A mi, la vista de la naturalesa i, en particular, els paisatges de muntanya m'encomanen una barreja de lirisme i d'inquietuds agràries, i al costat d'imatges que em semblen molt belles em vénen idees de grans repartiments de terres. Feia camí alternant el vaiverejar d'aquests pensaments i omplint-me els ulls amb la gamma de verds que, seguint els corrents de l'estació, oferia canvis subtils a una mirada experta. Cada vegada, abans de guanyar la meitat del camí, m'aturava a contemplar la posta de sol i, després, esperonava el cavall per vèncer les fites de la meva ruta: els tres pins, la creu de terme, la caseta dels peons caminers, les runes de la masia, la font i tots els heralds silenciosos dels meus retorns.

»De lluny veia les finestres il·luminades de la casa i la claror rogenca que sortia de la xemeneia. A mesura que m'hi acostava podia distingir la silueta de la meva dona en el marc de la porta; li feia senyal amb un llum portàtil i ella alçava el braç per donar-me la benvinguda.

»I això cada dia. Enteneu? Cal fer-se càrrec de la vulgaritat d'aquesta etapa per a comprendre la justícia de la meva queixa i el rigor amb què vaig rebre tracte de qui sap quins poders superiors. No podia haver-hi engany dels sentits perquè, per ofici, la gent de la meva professió tenim l'habitud de mesurar la terra, i jo sabia la llargària del camí, llegia les seves corbes i desnivells i podria fer-ne el pla de memòria. I quina explicació tindria, doncs, aquella cosa fora d'ús i costum que va passar-m'hi? Però ja ho jutjareu vosaltres...

»S'esdevingué després d'un dia particularment agitat. Havíem fet unes triangulacions que exigien grans desplaçaments; l'endemà s'esqueia la festa d'un sant, i els poblets de les valls la celebraven com la millor de l'any. Els homes de la brigada m'havien demanat per assistir-hi i els vaig respondre que no podien abandonar el campament ni deixar la vigilància de les eines i dels instruments que utilitzàvem. Però ho tenien tot previst: dos dels peons havien ofert quedar-se per establir unes guàrdies, i com que, de fet, la irradiació de la festa abastava a una àrea molt extensa no podia fer-hi oposició.

»A mi mateix va seduir-me la idea d'aquell lleure i, aleshores, per conciliar el concepte del meu poder de director amb allò que de debò desitjava, vaig dir-los que si en el curs del dia acabàvem una determinada tasca accediria a la petició.

»Treballàrem amb el delit del premi establert i vam aconseguir allò proposat. Vaig mirar a les tendes mentre els peons i els capatassos s'allunyaven cavalcant, i, després de donar unes darreres instruccions als vigilants, vaig emprendre una tornada de la qual em recordaré sempre.

»Mai com llavors no havia sentit amb tanta força la joia que abans he intentat descriure. Era més tard de l'hora acostumada, i una colla de circumstàncies contribuïen a donar intensitat a les meves ganes d'arribar. El dia anterior, la meva esposa se m'havia planyut per primera vegada del temps que passava sola; me la imaginava inquieta, recolzada al marc de la porta i fent un esforç per albirar-me. Em plaïa intuir les paraules que ens diríem, el seu repte per la meva tardança i com jo calmaria el seu enuig amb la nova de la festa.

»No sé si fou en virtut de la pressa que jo li encomanava, potser sense adonar-me'n plenament, o bé degut a la seva capacitat de comprendre'm, el cas és que el cavall començà a galopar insòlitàment. Això fou l'única causa lògica, amb una explicació fàcilment compartible, d'alguna de les coses que van ocórrer: al cap de poca estona de camí, en passar un revolt que vorejava un barranc molt profund, va esllavissar-se un tros de marge i el cavall perdé l'equilibri. Vaig tenir el temps just d'arrapar-me, no podria dir on, herba o branca, i reguanyar el camí amb una contracció. L'animal s'estimbà i no em quedava cap dubte sobre allò que li havia esdevingut: coneixia prou bé el lloc, sabia que no podia sortir amb vida de la caiguda i, a desgrat de tot, sovint em faig retrets per no haver baixat fins al torrent a buscar el cavall, per tal d'acabar, si s'esqueia, el seu sofriment.

»Però en aquells moments la contrarietat va fer-me una ràbia incontrolable i les meves preocupacions eren d'una altra mena. En dia normal, hauria tornat al campament en recerca de nova cavalcadura, però aleshores sabia que no n'hi havia cap i que aconseguir els homes que les portaven em costaria gairebé tanta feina com anar a peu fins a casa. Amb l'enfolliment que em donava un despit que no sabia contra qui dirigir, vaig emprendre la marxa.

»És estrany com un canvi, per petit que sigui, de vegades ens presenta l'altra cara de les coses que ens són familiars. La terra que trepitjava, els marges i els arbres, sota la mitja llum del capvespre que tantes vegades els havia posats sota els meus ulls,

em semblaven diferents. I no voldria que això que us dic donés la impressió que, en virtut d'un estat d'esperit especial, pogués explicar-se el que succeí; tenia una noció ben clara del lloc on era, de la distància que havia recorregut, de la que encara faltava i, sobretot, amb una precisió que em donava el costum del treball, la relació existent entre el ritme dels meus passos, els minuts que transcorrien i cada metre que em calia fer.

»De sobte vaig adonar-me que tenia el turmell dret adolorit i que això em destorbava la marxa. Veia que no havia sortit il·lès de l'accident i només podia atribuir a l'excitació el fet de no haver-me'n adonat fins aleshores.

»No podia explicar el meu neguit. És difícil fer-se'n càrrec ara, tal com estem, ben asseguts i acompanyats, amb la claror del sol que ens vetlla. De vegades, algun interlocutor m'ha fet l'observació que no era cosa per amoïnar-s'hi, que, després de tot, seria raonable sentir una satisfacció dominant pel fet d'haver-me ben deslliurat d'un pas que em podia reservar a mi la sort del meu cavall. Però jo li he preguntat —i ho pregunto ara: Us heu trobat mai a ple camí, amb la nit a punt de cloure's i el silenci de grans boscos que us espera, amb l'obsessió que una persona estimada passarà una angúnia que no podeu aturar amb cap avís? I tot això amb un sofriment físic que em privava de seguir la pressa del meu anhel i un pressentiment indefinible que tractava de posar alerta el meu esperit.

»Va fer-se fosc i jo seguia amb la voluntat d'accelerar el pas cada vegada més comptant les hores que em caldrien per a cobrir les etapes conegudes: els tres pins, la creu de terme, la caseta dels peons... Vingué un moment en què clavava obstinadament la vista en la foscor del cel, perquè la identificació de les ombres a banda i banda del camí feia més persistent el record de la distància i del temps.

»I així, amb la mirada alta i perduda, és quan vaig veure la ratlla de la llum. Fou cosa d'un instant: la sorpresa de la ratlla, la revelació immediata que es tractava de la caiguda d'una estrella i la reminiscència supersticiosa que m'obligà a formular el desig de trobar la casa i l'esposa esperant-me després del primer tombant del camí.

»Per joc, gairebé tothom ha procedit d'una manera semblant a la contemplació del fenomen. Per joc, després del vague impuls respectuós que em féu aclucar els ulls per donar més força a la petició, vaig acordar que fingiria creure trobar realment el que havia demanat al final d'aquella corba, que després concediria a una altra corba una virtut semblant i així, escurçant les etapes encara que les multipliqués, potser distrauria la meva inquietud.

»Això és el que pensava. Però en el lloc assenyalat vaig veure els rectangles il·luminats de les finestres, la claror roja de la xemeneia i, retallat a la porta, el perfil que jo estimava tant.

»Una mena d'estupor em va impedir de meravellar-me massa. Amb el llum vaig fer el senyal de sempre i ella alçà el braç amb el gest acostumat. En atansar-m'hi, recordo que vaig preguntar: “Què feu, en aquest lloc, tu i la casa?”.

»No m'atrevia a passar la llanda; la meva esposa va donar a la seva abraçada un aire més protector que mai i féu com si compregués qualsevol cosa que a mi pogués passar-me. Volgué saber si havia treballat gaire aquell dia, i, en respondre-li que sí, va dir-me que em tranquil·litzés, que aleshores no havia de tenir altra preocupació que el descans.

»Per tal d'aclarir de seguida una situació tan singular vaig dir-li la veritat: que el lloc on ens trobàvem era almenys vuit quilòmetres lluny de casa nostra i que jo havia desitjat d'ésser-hi més aviat en veure caure una estrella.

»“Casa nostra és aquí —contestà amb veu serena—, on som tu, jo i la nostra llar”. Per desenganyar-la vaig mostrar-li la banda de ponent, on una levíssima claror retallava el perfil d'una muntanya. “L'has vist mai, el coll d'Area, des del portal de casa?”.

»Ella va mirar sense fer cap esforç i digué que l'endemà, amb claror de dia, tindriem més elements per a discutir-ho. Tot seguit s'interessà pel cavall i, quan li vaig haver explicat la desgràcia, em passà la mà pel cap. “T'has fet mal?”. “No és el que et penses”. Que un cop qualsevol m'hagués afectat l'enteniment seria una explicació massa fàcil.

»Jo em resistia a entrar perquè una preocupació tota natural m'anava dominant. “Mira la taula parada —em digué ella—. Hi ha un sopar que t'és grat. Sents l'olor?”.

»És clar que hi veia i hi sentia! Però m'era impossible distreure'm menjant de gust i, després, anar a dormir i reprendre la cavil·lació l'endemà. Perquè, si la realitat de la meva vida era allí, quina ficció hi havia tan forta al capdavant dels vuit quilòmetres? I a la inversa: si allà a baix hi havia la veritat i el bon curs de les coses, què representava el miratge?

»Vaig dir que no trobaria repòs fins després d'haver fet tot el camí, deixant de banda els miracles, i que em calia prosseguir sense entretenir-me gens. Ella volgué acompanyar-me, i m'hi vaig negar: “Tu queda't aquí, vigila ‘això’ i espera'm. Sigui el que sigui, ja et vindré a dir alguna cosa”. Va posar-se a plorar i va allargar-me una

agulla amb un camafeu que jo li havia regalat. “Té —va dir—. Porta aquesta penyora del meu amor; no te’n separis i que la contemplació et recordi la meua espera”.

(El viatjant va demanar-me, qui sap per què, detalls sobre l’agulla. Vaig mostrar-la-hi i ell se la mirà breument. «Allò que no entenc —digué— és que si el vostre desig era trobar la casa allí no us resignéssiu amb la seva satisfacció, tot derivant-ne alegria».

Vaig dir-li que tothom ha desitjat de volar amb el propi impuls una vegada o altra, però que si algú, batent els braços, aconseguís elevar-se uns quants metres, voldria tornar a terra de seguida.)

»Un frenesí inexplicable guiava els meus passos. A intervals tombava el cap i veia les clarors de la casa que s’empetien per l’allunyament fins que un petit turó les féu desaparèixer. En aquell moment, vaig alentir la marxa; un retorn del seny despert va donar vida a les reflexions i vaig començar a creure que després de tot era possible que un estat físic especial alterés d’aquella manera el meu esperit. Sense deixar de caminar em passava la mà pels cabells, pel front, pertot arreu on una lesió no descoberta em pogués lligar l’enteniment, amb l’esperança ben mesquina que, amb la clarividència, em succeiria la mateixa cosa que amb el turmell: localitzaria de sobte un punt dolorós i podria alliberar-me del vel.

»Però no hi ha ningú que amb el simple joc del pensament alteri el seu destí, i el meu havia entrat en un giravolt implacable. Quan m’anava ajudant amb més força la idea d’un trastorn passatger ocasionat per la caiguda, el feix de llum que em precedia dibuixà el basament de la creu de terme. Vaig alçar el llum, vaig repassar el contorn de pedra i, perquè no hi hagués engany dels ulls, vaig repassar la mà pels relleus de la taula amb tanta insistència que els palmells em quedaren adolorits molta estona.

»Era important d’establir la veritat de la seva presència, perquè la creu estava situada en el lloc més alt i gairebé a la meitat del meu camí dels altres dies. Girant-me m’havia d’ésser possible de veure les finestres de la casa que acabava de deixar. Però es necessitava coratge per a fer una comprovació el valor de la qual coneixia tan bé, i van transcórrer uns quants minuts abans no vaig decidir-me a fer-la. I mireu si tenia raó jo, i fins a quin punt no havia estat víctima d’un engany dels sentits, que els punts de llum eren allí, marcant la casa en un pla per sota el lloc on em trobava i en el qual ni aquell matí ni mai no hi havia hagut sinó l’herba i la terra.

»Em vingué un cansament total. Vaig asseure’m sota la creu, per veure si podia ordenar les meves inquietuds; volia tornar a casa, però on era el meu retorn: a l’est o a l’oest del camí? Volia seguir endavant, però això no em portaria el repòs de l’ànima, fos

el que fos allò que trobés al final de la ruta de cada dia. Si hi havia la casa voldria tornar al lloc que acabava de deixar, i, si no hi era, quelcom s'hauria trencat per sempre, perquè per a mi la vida de família estava composta per esposa, casa i paisatge, i l'alteració d'un sol d'aquests elements destruiria l'equilibri que em tenia enamorat. Em veia fent i desfent per sempre aquell camí, trobant qui sap què a cada extrem i sense poder fixar el valor de les troballes. Incapaç d'emprendre una lluita semblant, vaig anar-me'n a ciutat amb l'esperança que algun amic o conegut em donaria consell. Però fins ara ningú no ha sabut fer-ho, i jo, de tant en tant, vinc aquí amb una nova empenta, creient que podré aclarir-ho tot, però es presenten novament els dubtes i acabo per recórrer una vegada més, com a fugida, al parer dels altres. Què creieu que podria fer?

El viatjant digué que era difícil: un cosí seu al qual havia passat una cosa que, sense ésser igual, també creava dificultats, la família, després de reunir-se, l'havia enviat a Amèrica.

I el vell, que durant tota la relació havia mantingut el seu mutisme, va mirar-me i digué:

—Els joves viviu en una mena de plat de poc fons i tot va bé perquè us hi ofegueu. Això que us sembla tan extraordinari ha passat milers i milers de vegades i cadascú adopta la solució que va més d'acord amb el seu temperament, com en totes les coses. Un poeta acceptaria allò demanat i obtingut de l'estrella, i la casa a mig camí hauria estat casa seva, amb eliminació de tota altra. Un home de preparació científica, per exemple, sigui el que sigui allò que es presenta mentre camina, troba la seva casa allà on sap que ha d'ésser, al capdavant dels quilòmetres que calguin. D'acord amb aquestes reflexions, podeu multiplicar exemples i triar...

L'òmnibus arribà a la parada final. En acomiadar-me, no vaig poder reprimir l'efusió: vaig abraçar el vell i li vaig donar les gràcies per les seves paraules.

Vaig llogar un cavall i, als defores del poble, a l'encreuament de camins, em vaig aturar un instant davant l'indicador per llegir el rètol: «Vall d'Area», mentre acaronava el camafeu. Ja anava a fuetejar el cavall quan tot de preguntes em turmentaren novament. Perquè, fins a quin punt em sentia poeta o agrimensor? O bé, quina altra cosa podia ésser en el fons, que em pogués assegurar una tria afortunada?

1947 (*Cròniques de la veritat oculta*)

FRAGMENT DE *TINO COSTA*

La veritat és que avui no tenim ja cap consol ;tal vegada sigui preferible; potser és millor en això, no viure d'il·lusions. Ens han pres els àngels, les fades, els cavallers i ens han deixat tots sols amb els criminals, els bandolers, els dèspotes; a aquests els podem veure cada dia. Estan com a l'aguait en la vida, invisibles però presents, potser parlen i tot amb nosaltres, estan al nostre costat. Però esperi que esclati una guerra, o millor encara una revolució: que la violència i l'assassinat es justifiquin i fins que se santifiquin en mom d'una causa, no importa quina, !i ai d'aquell que llavors es trobi a la selva, sigui culpable o innocent! No li valdrà, no, la innocència ni la bondat, no li valdran Verges ni déus - els déus i les Verges de les llegendes-; el pretext serà la justícia, l'ideal, la llibertat; tot allò que de més bonic hi ha a la vida; la veritat serà l'instint d'una ànima enverinada, d'una ànima enfangada d'odis, assedegada de venjança i de sang.

En les nostres guerres del Francès, en les nostres guerres civils ho hem pogut veure, torno al mateix.¿ Com oblidar l'afusellament de la mare de Cabrera? La ignomínia va passar molt prop d'aquí, a Tortosa, un matí del mes de Febrer; un matí del mes de Febrer la ciutat de Tortosa fou testimoni d'aquell crim; veié passar la velleta de cabells blancs portada pels carrers, camí de la Barbacana, on l'havien d'afusellar. Tenia seixanta anys, mirava els soldats sense comprendre; plorava i demanava perdó, però no li valgué perquè la seva sort no depenia dels soldats, no depenia de la gent que ho miraven amb els ulls plens de llàgrimes; poc després queia sota les bales dels fusells tocant al mur de la Barbacana, no lluny de la casa on vivia.

Si, digué el professor de música amb veu fosca i abaixant els ulls; jo m'hi trobava. Jo era entre la gentada que s'havia congregat davant el mur de la Barbacana a Tortosa, aquell dia: era exactament el 16 de febrer, no ho oblidaré mai. Jo havia simpatitzat fins aleshores -era jovenot encara - amb la causa liberal; d'aleshores ençà ja no sé amb què simpatitzo. La mare de Cabrera era la vella Maria Grinyò a qui tots coneixíem; una bona dona que potser ni sabia de lletra, que no s'havia ficat mai en res. ¡ Tot el seu crim era haver posat al món un gran general enemic! Et puc dir que aquell dia, atònits , davant el mur de la Barbacana, tots teníem llàgrimes als ulls Carlins i Cristins; ¡tots estàvem esborronats, a penes podíem creure el que vèiem! Després em vaig preocupar de saber com havia estat possible una semblant atrocitat. Ramon Cabrera havia fet afusellar, com a espies, els alcaldes de Valdealgofra i Torrecilla perquè havien comunicat als liberals

els moviments de les tropes Carlines; en represàlia el comandant general de les tropes cristines del Baix Aragò firmà un ordre dirigida al comandant de Tortosa manant-li empresonar les dues germanes del " tigre del Maestrat" i afusellar la seva mare "por el bien que ha de resultar de ello a la reina nuestra señora" .

Sebastia Juan d'Arbó

«MITE DEL MONSTRE GENTIL»

Ara que el turment ha passat, que m'he blegat al silenci del casal, a la vida del casal que ni sabíem, quan tot és desnuat i la mirada buida s'ajeu damunt la pau del darrer vespre, la mirada ja sola per sempre...

La foto als dits, la primera. Recordo que Lucette passà el canal per prendre-la. Massa cel, massa arbres que ens fan menuts. Era així, al meu costat? No he oblidat la corba del pòmul, grassa, com es fonia amb la vora exterior de l'òrbita, la pell blanca damunt el teixit sedós dels capil·lars blaus, aquella manera d'ésser *diferentment* present, la silueta d'una feixuga perfecció. Però, aquell dia, ¿com era aquell dia, al meu costat, amb aquest abric clar, el portamonedes penjant de l'espatlla i aquest rostre fosc i menut? Caminàrem pel moll del canal, fins al port. Els docs estaven closos. Només hi havia, a l'aigua verda, una barcassa-cisterna platejada i, bastant lluny, a l'ombra dels pollancre, tres noiets que nedaven nus. Ens aturàrem una llarga estona sota el grup de Neptú i les Nàiades.

Vaig enamorar-me'n més tard. Sé bé quan i com. Tota la vila era al jardí. La gent dinava per grups, asseguda a l'herba. Érem sota els tells de vora el tennis. Darrera d'ella, jo veia la cantonada daurada del casal, les barraques blanques i vermelles, blanques i verdes, blanques i blaves de la *kermesse* i la toia que coronava el pal de la cucanya. Posà el darrer plat damunt el tovalló, es deixà caure enrere, damunt l'herba, i se li inflà el pit. Mirava la llum en el fullam. Vaig dir:

—T'estimo.

Era veritat? Romangué immòbil, la boca se li féu més íntima, delicada, visceral, i em mirà amb fixesa.

—T'estimo.

Era veritat? Vaig inclinar-me cap als seus llavis frescos i vaig deixar rodolar el cap al seu costat. L'amava pregonament.

Quan s'incorporà i m'oferí les mans, per primera vegada vaig veure, enlairat per damunt de la seva espatlla, el seu tercer braç.

Mossèn Pere jugava a tennis. Corria a la xarxa, a collir la pilota, i la sotana li voleiava damunt els mitjons negres, mentre allargava la raqueta. Tenia la cara vermella i suada sota la boina. Se li formaven gotes entre les celles i darrera les aletes del nas, i bleixava de cansament. Digué:

—Fill meu, ¿és aquest el teu amor més durable que les roques? ¿No has pensat què serà del teu amor, si només és amor al cos, quan la vellesa hagi enderrocat l'ídol dels teus sentits? En altre lloc cal col·locar-lo, col·locar-lo en allò que és immortal i incorruptible, en allò que mereix l'amor de Déu mateix. I els anys passaran damunt un lligam infrangible. Quins ulls, quina orbetat és la teva? ¿No saps mirar cap a la contrada on les coses duren, no saps construir per a l'eternitat? Que el teu amor sigui obediència al Senyor, via del Senyor, per la qual les coses del Senyor siguin fetes. Que hi hagi Ell estimant-se en vosaltres, i què importaran aleshores els defectes dels cossos, home lleuger?

Vaig dir:

—Sé què pots dir i què et fa plorar. Si tu ets perfecta i angèlica, per què no puc estimar-te i veure't a tu sola? Si en tu no t'estimo a tu, a tu en cada corba del teu cos, en cada gram del teu pes i en cada plec o cada nus del teu pensament, què és el meu amor? ¿Una dolorosa mentida? ¿I si jo et digués que amor en tu la teva semblança, la semblança de tu amb tu mateixa? T'he vist rompre't, desfer-te, com si s'haguessin glaçat els
miralls.

Lucette passà perseguint el gos, alegre, corrent, travessant la tarda.

Ella es féu tallar el braç. Quan la vaig anar a buscar a la clínica, tenia el rostre un xic trist, amb un somriure las, d'abandó desesperat.

Ens instal·làrem al casal.

Ja sóc sol. Sol amb els rosers i les pedres, les llindes de quimeres fitomorfes de les finestres. Ja tot és al darrer dia, al punt més alt de nosaltres mateixos. No he estat feliç.

Barcelona, 1947. (Del llibre *Mites*. Barcelona: Selecta, 1954)

FRAGMENTS DE *INCERTA GLÒRIA*

¡Era una època exaltant aquella primavera de 1931! ¿N'hi haurà mai més cap de tan primavera com aquella? En Lluís i jo i tu i tots nosaltres, els estudiants revolucionaris, ens havíem trobat al palau de la Generalitat el 14 d'abril aquella tarda inoblidable, quan el coronel Macià proclamà la República Catalana; ¡quins cabells més blancs i quins ulls de poeta els del vell coronel conspirador, com se li humitejaven cada vegada que sortia a la balconada per saludar la multitud que s'atapeïa a la plaça de Sant Jaume! Tots érem germans aquells dies, no hi havia més que catalans; els cabells blancs d'un vell coronel i els alegres colors d'una bandera que era des de segles la de tots i a tots ens unia havien fet aquell miracle; ¡com espetegava al vent de primavera, quina alegria a tots els ulls, com podia aquella bandera lluminosa fer-nos sentir tots fills de la mateixa gran família! ¡Quina glòria la d'aquell 14 d'abril! Tot el país feia olor de farigola florida, de terra que surt d'una llarga hivernada; i nosaltres, tan joves i tan lliures, ¡amb la sensació que no ens havia calgut sinó venir al món per fer-lo canviar! ¿Qui ens hauria pogut posar la brida? ¡Tota la terra feia olor de farigola, de Pasqua de Resurrecció! Era la glòria d'un dia d'abril i aleshores no sospitàvem que fos tan incerta; qui podia pensar-se que aquella alegria excitant acabaria cinc anys després en la més absurda de les carnisseries... (270)

És natural que nosaltres mateixos la veiem ja esvaïda entre les boires del passat, aquella guerra tan remota com la nostra joventut —i no obstant, com la nostra joventut, és com si fos ahir. O potser és que jo sóc una pèndola aturada; potser tota pèndola, quan ha marcat l'hora de la glòria, de la incerta glòria, es queda aturada per sempre. És amb vergonya que confesso no haver-me curat mai ni de la meva joventut ni de la meva guerra. ¡Les duc, les duré sempre a la sang com una infecció! Enyoro l'una i l'altra amb una recança tan culpable com invencible... aquella olor de joventut i de guerra, de boscos que cremen i d'herba xopa de pluja, aquella vida errant, aquelles nits sota les estrelles quan ens adormíem amb una pau tan estranya; tot és despreocupació en la incertitud, ¡incerta glòria del cor i de la guerra quan tenim vint anys i la guerra i el cor són nous i plens d'esperança! La guerra és estúpida, potser per això està tan profundament arrelada en el cor de l'home; el nen ja juga a la guerra fins si ningú no l'hi ha ensenyat. La guerra és estúpida, set d'una glòria que no pot ser saciada; però ¿ho pot ser l'amor? ¿La glòria i l'amor en aquest món? I tota joventut no és més que la incerta glòria d'un matí d'abril, la tenebrosa tempesta travessada de llampecs de glòria, però ¿quina glòria? ¿Quina glòria, Déu meu? Hi ha el despertar; i els despertars són tristos, després de les nits de febre i de desvari. Potser el pitjor de la guerra és que

després ve la pau... Un es desperta de la seva joventut i li sembla haver tingut febre i desvari; però un s'arrapa al record d'aquell desvari i d'aquella febre, d'aquella tempesta tenebrosa, com si fora d'ella no hi hagués res que valgués la pena en aquest món. Jo no sóc més que un supervivent, un fantasma; no visc més que de records. (554-555)

Potser algun dia explicaré com en Picó ens va dur, aquells sis homes que el seguíem, fins a reunir-nos altra vegada amb les forces catalanes a través del país ocupat; ens hi vam reunir a temps per trobar-nos amb elles en els darrers combats. Arribats al Coll d'Ares, on aquell febrer no hi havia ni una clapa de neu; arribats a la carena entre Molló i Prats de Molló, entre les dues Catalunyaes, entre França i Espanya, en Picó es va asseure damunt la fita de pedra que marca la frontera i girant-se cap al sud amb llàgrimes als ulls va murmurar: "S'ha acabat la cultura..." Algun dia explicaré tot això i com anaven arribant a la carena les restes de tantes brigades pulveritzades, tot barrejat, brigades regulars i columnes de voluntaris, nacionalistes i comunistes, anarquistes i demòcrates-cristians, republicans i socialistes, sindicalistes i federals, quin indescriptible galimatias de brigades i divisions senceres en desordre, de muls i de camions, de canons i metralladores que calia abandonar i s'amuntegaven a les barrancades; i de sobte, enlairant-se del galimatias immens, aquell potent Virolai que vam entonar tots, mirant al lluny com fumejaven entre la boira de les planes tantes ciutats i viles i pobles, aquell Virolai entre les clarors agòniques de la posta de febrer, abans de continuar la nostra marxa, ara de baixada cap al nord, cap a l'exili. (582)

Joan Sales (*Incerta glòria*. Barcelona: Club Editor, 1984)